

“AHLAT AĞACI” FİLM İNCELEMESİ: BABA FİĞÜRÜ VE KIRILGAN ERKEKLİK

* * *

“WILD PEAR TREE” MOVIE REVIEW: FATHER FIGURE AND PRECARIOUS MANHOOD

İtir BAŞAR*

ÖZ

Sinema, izleyiciye kültürel değerlerin temellerini aktaran sanatsal üretim araçlarından biridir. Türk toplumunun önemli bir kavramı olan aile kavramının başat unsurlarından biri olan baba figürü de sinema filmlerinde sıklıkla ekranda temsil edilmektedir. Hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler ve Türkiye'nin değişen sosyo-ekonomik yapısı seneler içerisinde Türkiye sosyolojisindeki baba figürünü de değiştirmiştir. Türk kültüründe 80'ler öncesi baba figürünün konumu ve söz hakkı hep daha önde tutulmuştur. Baba figürü büyütece alındığında Türk sinemasında en çok baba kimliği, babasızlık ve baba travması konularının işlendiği görülmüştür. Bu çalışma kapsamında Nuri Bilge Ceylan'ın “Ahlata Ağacı” filmi incelenmiştir. Filmde işlenen babalık ve erkeklik algısı tespit edilmiş, kırılmalı erkeklik teorisi bakış açısından içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmada erkek ile erkeklik kavramları arasındaki farklar betimlenmiş, Türkiye'de babalık kültürünün çerçevesi çizilmiştir. 1980 sonrası değişen politikaların toplum ve aile yapısını ve baba figürünün algılanış biçimini değiştirdiği görülmüştür. Vandello ve arkadaşlarının kırılmalı erkeklik üzerine yaptıkları araştırmada bulguların erkeğin algılanış ve kendisini algılayış biçiminin 1980 sonrası Türkiye'sinde erkeklik kavramının yarattığı kimlik kaybı Ahlat Ağacı filmindeki baba figürü üzerinden ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erkek, Baba, Kırılmalı erkeklik, İçerik Analizi, Ahlat Ağacı

ABSTRACT

Cinema is one of the artistic mediums that convey the foundations of cultural values to the audience. The father figure, which is one of the dominant elements of the concept of family, an important notion in Turkish society, frequently appears in cinema films. At this film seen three generation of manhood has been delineated, concepts of fatherhood and manhood is shown with problem about expectations from men. Rapid technological advancements and the changing socio-economic structure of Turkey have altered the father

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Grafik Tasarım.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-5750-563X> ♦ e-Mail: itirbasar@stu.aydin.edu.tr

figure in Turkish sociology over the years. Before the 1980s, the position and authority of the father figure were always emphasized in Turkish culture. When the father figure is scrutinized, it is observed that Turkish cinema often addresses issues such as paternal identity, fatherlessness, and paternal trauma. Within the scope of this study, Nuri Bilge Ceylan's film "The Wild Pear Tree" has been examined. The perceptions of fatherhood and masculinity portrayed in the film have been identified, with the method of content analysis has been examined from the perspective of fragile masculinity theory. The differences between man being and masculinity concepts have been delineated, and the framework of fatherhood culture in Turkey has been outlined. It has been observed that the changing policies after 1980 have altered the perception of society and family structure, as well as the perception of the father figure. The identity loss created by the concept of masculinity in post-1980 Turkey, as found in the research conducted by Vandello and colleagues on fragile masculinity, has been addressed through the father figure in "The Wild Pear Tree" film. With examples scenes and speaking lines which are chosen, manhood structure is specified and has been concluded with Vandello and colleagues's theory. In the conclusion section, it is mentioned that people are identified with social statuses. The quality of fatherhood is one of these social status identities.

Keywords: *Man, Father, Fragile Masculinity, Content Analysis, Wild Pear Tree*

Giriş

Kadına ve erkeğe biçilen toplumsal roller ülkelere göre farklılaşsa da kimliklerine bakıldığında kadına korunmaya ihtiyacı olan, erkeğe de kadını koruyan kişi rollerinin yüklendiği söylenilebilir. Bu roller, toplumu sürdürmek ve bağlarından kurtulmuş erkekler tarafından aile düzeninin yıkılmasını önlemek açısından yaşamsal önem taşır (Connell, 1998:66). Erkeğe atfedilen büyüklük, güçlülük ve yenilmezlik sıfatları erkeklerde gerçekliğine ve insanlığına yabancılaşmaya sebep olur (Navaro, 2005:152). Bu yabancılaşma erkeklerin kendileriyle duyguları arasına set çekmelerine ve korumak zorunda oldukları kadınlardan sürekli bir onay alma beklentisine girmelerine sebep olmaktadır (Engler & Rensin: 2021:115). Onay bağımlılığı erkekliğin her an kaybedilebileceği bir simülasyona sokar kişiyi. Erkekliğini kaybetmek, toplumun sunduğu alternatifi olmayan bir kimliği kaybetmek, personayı kaybetmek, kimliksizleşmek demektir. Erkek, toplumda kadına atfedilen bir davranış sergilediğinde hemen aşağılanır. Ağlamak ya da duygusal konuşmalar yapmak erkeğe yakıştırmaz. Erkek çocuklarına bebekliklerinden itibaren “erkek olma” öğretilir ve bağımsızlığa yönlendirilirler. Çünkü ileride evin geçimini sağlayacak kişi de erkektir. Ağlayan bir erkek kadın gibi olmakla suçlanır. Erkekler sevgi karşısındaki duyarlılıktan utanır. Duygulu olmak hoş karşılanmaz. Hatta erkeklerin duygusal olması kadınlar tarafından da hoş görülmez; bu bir anlamda zayıflık olarak nitelendirilir (Kalkan, 2010:57). Vandello ve arkadaşlarının 2008’de öne sürdüğü kırılgan erkeklik teorisine göre bu durum, kişiyi erkekliğini kanıtlama çabasına ve sosyal başarılarını kaybetmesi durumunda da erkeklik kimliğini kaybetme korkusuna iter (Vandello, Bosson, Cohen, Burnaford, & Weaver, 2008:83). Bu çalışmada bu teoriye örnek olarak Ahlat ağacı filmi seçilmiş ve İdris karakteri incelenmiştir. Filmde sıkça vurgu yapılan para, parasızlık ve para bulup evi geçindirme çelişkilerinin erkeğe yüklenmesi kırılgan erkeklik kuramına bir örnektir. İdris de her erkek gibi cinsiyetini doğuştan ancak erkeklik kimliğini toplumdaki başarılarından almıştır. Para kazanmak onun için bir güç yani erkeklik imgesidir. Kaybettiği erkekliğini tekrar ve tekrar kazanmak için çabalamaktadır. Erkekliği bir zaafı haline gelmiş ve İdris karakterini esir almıştır ancak sorulması gereken bir başka soru daha vardır: “Neden İdris’in babası da aynı sendromu yaşamamaktadır?”. Bu noktada, makaleye katkısı olabileceği öngörülerek 1980’lerden sonra değişen aile yapısının da incelenmesi gerek görülmüştür.

1. Kavramsal Çerçeve

Son dönem, dizilerde sıkça görülen *En Son Babalar Duyar*’ın “Hallederiz Kadir”i, *Yılan Hikayesi*’nin sürekli şans oyunları oynayan Çaycı Avni’si erkek ve para zaafiyet ilişkisi özelinde yaratılmış, toplumda yansımaları olan karakterlerdir. Bu makalede yapılan araştırmaların örneklemini olarak Ahlat Ağacı filmi seçilmiş ve filmin yorumlaması içerik analizi yöntemiyle yapılmıştır. Makalede baba figürü incelenmiş, erkeklik kavramı, babalık kavramı ve görevleri alanyazında incelenerek başlıklandırılmıştır. İncelenen filmde büyüteçe alınan baba figürünün para ile ilişkisindeki zaafiyetini daha iyi anlamak amacıyla 1980’den sonra değişen ekonomik yapının maddi ve manevi açıdan kişiye etkis-

ine bakılmıştır. Tarımda makineleşmenin ve kadının iş hayatına dahil olmasının erkeğin güç ile ilişkilendirdiği babalık kavramına yansıyan olumsuz etkilerinden bahsedilmiştir.

Bu makalede ele alınan erkeğin güç elde etme isteği teması, Vandello ve Bosson'un (2011) yaptıkları araştırma makalesinde *Kırılğan Erkeklik* olarak karşılık bulmaktadır. Bu teori ile Amerika'da bulunan bir üniversitede kadın ve erkek öğrenciler ile yaptıkları araştırmalarda kadınlık ve erkeklik kavramlarının sosyal statüsünü araştıran Vandello ve Bosson (2011), erkeklik personasının etken yani eylemsel olduğu sonucuna varmıştır. Erkek olmak doğularak sahip olunan bir cinsiyet olsa da, erkekliği ispat yükümlülüğü olan bir statü olarak yorumlamışlardır. Erkekliğin güvencesizliğini arttıran durumsal ve kültürel faktörlerin erkek kırılğanlığını arttırdığını da belirtmişlerdir.

Vandello ve Bosson (2011) ABD'li öğrencilerin cevaplamaları amacıyla hazırladıkları araştırma anketlerinde insanın sosyal statülerindeki yerlerini nasıl aldıklarına dair deyimler, sıfatlar ve atasözleri geliştirmiş ve katılımcılardan bunları erkeklik ve kadınlık statüleriyle eşleştirmelerini istemişlerdir. Kadın katılımcılar da erkek katılımcılar gibi sosyal statü belirten atasözlerini erkeklik ile özdeşleştirirken, fiziksel statü belirten atasözlerini kadınlar ile özdeşleştirmiştir. Vandello ve Bosson makalenin bulgularında, erkeklerin erkekliği eylemle ilişkilendirdiklerini ve saldırganlık eylemlerini erkekliği yeniden kurmanın etkili aracı olarak gördüklerini söylemektedir. Bu noktada Bosson ve Vandello'nun araştırmasında erkekliği tanımlayan belirteçlerden birinin altını çizmek yerinde olacaktır. Katılımcılardan, bir erkeğin nasıl statü kaybına uğrayabileceğinin açıklanması istendiğinde "aileyi geçindirememek" gelen cevaplardan biri olarak kayda geçmiştir (Vandello ve Bosson, 2011). Bu bağlamda şiddet içgüdüünün temeli de erkekliğini korumaya dayanmakta denilebilir. Zayıf olan erkek birey, şiddet ile erkekliğini geri getirmektedir (Vandello, Cohen, Granson, & Franiuk, 2009). Ekonomik şiddet de bu başlıklardan biridir.

Aile, erkeğin kendini erkeklik ve babalık statüleri üzerinde gösterdiği yerlerden biridir. Filmin ana konusu olan erkeklik ve babalık statülerinde erkeğin toplumsal yerinin tahayyül edilebilmesinin sağlanması amacıyla aile kavramı incelenmiştir.

Baba figürünün gücünü aldığı toplumun en küçük birimi olarak ilk önce Roma'da başlayan aile kavramı, zaman içinde hukuki bir yapıdan sosyal bir yapıya evrilmiştir. Aile bir başkan tarafından yönetilmekte olup bugünkü karşılığı baba figürüdür. Freud, Psikanalitik teori ile aileyi babanın içselleştirilmesi yoluyla toplum yasalarıyla tanıştıran bir toplum birimi olarak görmektedir. Horkheimer'a göre (akt. Poster, 1989), otoriter bir figür olarak biçimlenen baba, oğulları üzerinden otorite kurarak nesillerin onaylanan bireyler olarak yetişmesini sağlar. Freud'un geliştirmiş olduğu Oedipus nasyonunda, psikanalizin aile algısı da benzerdir. Althusser'e göre (1996, s: 201-202), Oedipus kavramı bir vaat içermektedir. Erkek çocuk babanın temsil ettiği konumu yani kendisine biçilen konumu görmektedir. Bu kimliği edinebilirse, günün birinde o da eşi olan bir erkek olabilir. Eşi üzerinden babasının annesi üzerinde sahip olduğu haklara sahip olabilir.

Babalık, erkeklik kazanıldıktan sonra gelen bir ünvardır. Erkek cinsiyeti, erkeklik özelinde disiplinlerarası değerlendirildiğinde dahi erkeklik anlaşılması zor bir statü olarak tasvir edilmektedir. Güçlü zorluklara rağmen kazanılması gereken, sonradan oluşturulan bir statü denilebilir. (Gilmore, 1990, s: 11) Erkek ve erkeklik, toplum açısından bakıldığında ayrılmaz bir bütün gibi durmaktadır. Oysa ki bir kişinin erkek olması genetik bir durumken erkeklik sonradan inşa edilen bir statüdür. Erkek, erkekliğinin gösterildiği dev aynasında (Woolf, 2022) yani erkeklik yanılığında statüsünü kaybetme korkusu ve zayıflık yaşamaktadır. Erkekten ve babadan beklenenler bellidir. Erkek sünnet olmalı, askerlik yapmalı, iş bulmalı ve evlenmeli (Selek, 2012, s:19); bir sonraki aşamada vaat edilen Babalık statüsüne ulaşmalı, eşine ve çocuklarına maddi bakım sağlamalıdır.

Engler ve Rensin (2021) Divanımdaki Erkekler kitabında, erkeklerin ilişkilerdeki rollerini erkeklik üzerinden değerlendirmiştir. Kitapta, erkeklerin sosyal statülerini arkadaşlarından ve ailesinden aldıkları övgülerle koruduklarına dikkat çekilmiştir. Yaptıkları eylemlerle kendilerine ve etrafına erkekliklerini kanıtladıkları, bu nedenle ilişkilerinde yetinemedikleri, sadık ve avlanmayan bir erkek olmanın erkekliğinden götüreceği gibi çeşitli inanışlar içinde oldukları belirtilmiştir.

Yapılan bu iki araştırmada da görülmektedir ki erkekler sonradan oluşturulan ve Virginia Woolf’un deyimiyle kendilerini iki kat büyük gösteren aynayla, insan olarak kendilerine yabancılaşmakta ve zayıflamaktadır. Edindikleri zaafırlar şiddet ile güç elde etme, daha fazla kadın tarafından onaylanarak güç elde etme ve para ile güç elde etme olarak üç başlığa ayrılabilir. Her biri araştırılması ve psikoloji alanında incelenmesi gereken zaafiyetlerdir. Bu makalede incelenen film, para ile güç elde etmeye ve kaybettiği onurunu geri kazanmaya çalışan karakter üzerinden ilerlemektedir. Filmin içerisinde gösterilen başka bir film olan Umutsuzlar filminde ise karakter şiddet ile güç elde etmeye çalışmaktadır.

Bu makalenin yazılma amacı Nuri Bilge Ceylan’ın konu ettiği erkeklik probleminde, erkek üzerinde kurulan gizli baskının sonucu olarak erkeğin bir statü göstergesi olan (metalaşmış) para ile kurduğu ilişkideki zaafiyetinin nedenlerini araştırmalar ışığında ortaya koymak ve erkekliği yeniden kurma çabalarında nasıl geri dönülemez bir onaylanma ihtiyacı döngüsüne girdiğini analiz etmektir.

2. Erkek

Türk Dil Kurumu (TDK) erkeği “er kişi, koca, mert(sözüne güvenilir), girintili-çıkıntılı olarak bir çift oluşturan nesnelere çıkıntılı olanı ve sert, kolay bükülmez” olarak tanımlamaktadır (TDK, Erişim tarihi:22.11.2023). Erkeklik ise kültürel bir kurudur. Toplumda erkeğin nasıl olması gerektiğine dair sorular ve normlar oluşur ve süreç içerisinde değişir. Erkeklik ve Kadınlık birbirini üreten metaforlardır. Toplumsal cinsiyeti kalıplaşmış değer yargıları olarak değil, süreç içerisinde oluşan bir performans olarak ele almak gerekir (Maral, 2004:128). Virginia Woolf, Kendine Ait Bir Oda” adlı makalesinde bu oluşuma kadının etkisini “Bütün bu yüzyıllar boyunca kadınlar, erkeği olduğundan iki kat büyük gösteren bir ayna görevi gördüler” şeklinde açıklamıştır (Woolf, 2022).

Gillmore'a göre dünyadaki erkek kimliklerine bakıldığında bir kadını hamile bırakmak, kendine bağımlı olanları tehlikelerden korumak, hıslım ve akrabalarını geçindirebilmek şeklinde üç temel kategorinin var olduğu görülüyor. Toplumlara göre kategorilerin bazıları daha önemli veya önemsiz olabilmektedir. Genel olarak bakıldığında tüm dünyada erkek kimliği: dölleyici, koruyucu ve geçindirici özellikler üzerine kuruludur (Demren, 2003, s:6).

2.1.1. Erkeklik

Türkiye'de erkeklik kademesine varan 4 durak vardır. Bunlar sırasıyla, sünnet, askerlik, iş bulma ve evlilik (Selek, 2012, s:19) aşamalarıdır. Sünnet erkeklığe geçişin ilk aşamasıdır. Sünnet olan, erkek çocuğun birinci aşamayı tamamladığı varsayılr ve erkeklik söylemleri yoğunlaşmaya başlar. Bu söylemleri kanıksaması ve ona göre davranması beklenmeye başlanır. Şayet çocuk, erkek olmanın gereklerini yerine getiremezse yani erkeklik tanımında bahsedildiği gibi "sert, kolay bükülmeyen" sıfatlarını karşılayamazsa, kız gibi olmakla etiketlenir ve sosyal dünyadan dışlanır (Cengiz, Tol ve Küçükkural, 2004, s:58).

İkinci aşama olan askerlikte, askerliğe alınan her erkek acemilik sürecini başarı ile tamamladıktan sonra toplu yemin töreni düzenlenir. Bu yemin töreninde ellerine silah alarak, vatanını milletini koruyacağına dair yemin etmesi vatandaşlık görevidir (Eken, 2010:18; Selek, 2012, s:54-74). Asker vatan müdafaası için silah kullanmayı, ahlaklı, zeki, ölçülü, onurlu olmayı yani ideal erkek vatandaşın sahip olması gereken idealleri (Cora, 2013, s:53-54) temsil eder. Askerlik tamamlandıktan sonraki iki aşama iş bulmak ve evlenmektir.

İşin iyi gelir getirmesi, sürdürülebilir ve de saygın olması da erkekliğin performansını etkileyen başlıklardır. Erkekler iş hayatlarındaki başarının çevrenin takdirini kazanmaları konusunda belirleyici olduğunu düşünmektedir (Navaro, 2005, s:149). Bükler ve arkadaşlarının erkek rol tutumlarını inceledikleri araştırmaya katılan erkekler, kendilerini evin reisi olarak gördüklerinden evi geçindirmeyi zorunlu bir görev olarak benimsediklerini belirtirken, aynı zamanda mesleklerinde de en yüksek noktaya gelmeleri gerektiğine inanmaktadırlar (Bükler ve arkadaşları: 1998, s:49). Bir başka çalışma da Türkler ile ilgili değerler ve stereotipler üzerine yapılmış, Türk erkeklerinin en büyük korkularından birinin meslek hayatlarında başarısızlığa uğramak olduğunu belirttiklerini ifade etmektedir (Tezcan, 1974, s:257). Bu çalışmaların iyi gelir getiren bir işte çalışmanın erkekten beklenen güçlü olmak sıfatını kaybetmekten korkmalarıyla eşdeğer olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gelir düzeyi yüksek bir iş bulan erkek artık güç sahibidir. Connell'a göre evlilik ile çekirdek aile idealleştirilir. Evlilik aracılığı ile herkesin görevinin belli olduğu düzenli bir aile hayatı benimsetilerek toplumsal düzenin korunması sağlanır (Connell, 1998, s:66)

Evliliğin ardından çocuk sahibi olmak erkekliğin inşasında son aşamadır. Genellikle heteroseksüel olarak kabul edilen erkekler, evlilik ile baba olmaya hazırlanır.

Babalık, birçok rolü kapsayan bir kurumdur. Babalık konumu sünnet olan, askerliğini yapmış, eli iş tutan, heteroseksüel cinsel deneyim sahibi erkek tarafından hak edilir (Selek, 2012:19-20).

2.1.2. Babalık kültürü

Özgür, Doktora tezinde (2017) babalığı erkeklik performansı olarak tanımlıyor. Babalık biyolojik olduğu kadar sosyal de bir ifadedir. Babalık, erkeklığe dair kalıplaşan beklentileri de yansıtan bir kavramdır. Babanın görevi ve sorumlulukları babalık kavramı ile şekillendirilmiştir (Coltrane, 2010, s:433).

Babalık, annelik kadar somut gerçekleşmez. Babanın baba olmasının fiziksel kısmı olan cinsel birliktelik mahremdir. Özel alanda yaşanır ve iki kişi arasında kalır. Oysaki annenin çocuğu doğurması somuttur. Akrabalara bildirilir. Annenin bebekle fiziksel olarak doğum ve emzirme bağları varken babanın bağı annenin, bebeğin babasının kim olduğunu beyan etmesiyle olur.

Babalık, toplumun icat ettiği ideal davranış kalıpları geliştirdiği ve kalıplaştırdığı bir kavramdır. Babalığın en baskın görülen görevi ailenin geçimini sağlamaktır. Bu görev, geleneksel dönemden beri önemini korumaktadır. İkinci görevi, eşlik kavramına uyacak şekilde eşinin ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Bir diğer başlık çocuğun yetiştirilmesi ve bakımındır. Dördüncü görevi ise babanın bir denetim mekanizması ve otorite figürü olmasıdır (Lamb, 2000, s:26-27).

Yüzyıllar içerisinde yaşanan teknolojik ve ahlaki gelişmeler nedeniyle babalık kavramında da değişiklikler yaşanmıştır. Değişmeyen tek şey ise egemen kültürün beklediği ideallere uymayan göstergeleri taşıyan erkeklerin yetersizlikle, kötü babalıkla etiketlenmeleridir. Kişi, babalık kültürü içerisinde onaylanan davranışları sergilemez, örnek baba olmaz ise erkeklik inşasının son aşamasında belirtilen babalık rolünden dışlandığında erkeklığınden de eksilmiş algısına kapılır. Kişiyeye duyulan saygı azalır.

Babalığa sosyolojik ve psikolojik bir çerçeveden bakıldığında ise, toplumun erkeklik ve babalık kavramlarında neyi idealleştirdiğiyle babalığın toplum tarafından kabulü birebir ilişkilidir. Türk aile yapısının ataerkil yapısı babalık rolünü yaşamı sürdürmeyi sağlamakla temellendirmektedir. Cinsiyet kalıp yargıları, erkekleri evlerinin her şeye karar veren, her şeye vakıf olduğu düşünülen kişisi olarak şekillendirmektedir. Bu da erkekleri, otoriter ve baskıcı kişiler yaptığı gibi, kendilerine uzaklaştırmaktadır. Babaların da anneler kadar çocuk üzerinde bakım sahibi olmaya ihtiyaçları olabileceğini düşünerek, çocukla ilgili sorumlulukların anneye bırakılması babayı ev içinde yalnızlaştırmaktadır demek yanlış olmayacaktır. Anneliğe ait kadınlığa ait sorumluluklar baba tarafından benimsendiğinde ise toplum tarafından uygun görülmemekte ve erkeklik otoritesinin kaybı söz konusu olmaktadır. Bu durum babayı, çocuğa bakım vermektan ve aileden uzaklaştırmaktadır (Beyazıt ve Mağden 2015). 80’den sonra değişen aile yapısıyla, toplumun babalık rolünü yeniden inşaa ettiği görülmektedir.

2.1.3. Babalığın Toplumsal Yapı İçerisindeki Yeri ve Önemi

Toplumda en küçük birim olan aile kavramının ilk kullanımına Roma hukukunda rastlanmaktadır. Bugünkü aile yapısının temelini dayandığı yer olduğuna inanılan Roma hukukunda aile terimi o aile birimine bağlı herkesin ve kölelerin oluşturduğu topluluk anlamına gelir. Bu topluluğu bir başkan yönetmektedir. Aile birimine bağlı kişiler çocuklar, köleler ve kadınlardı.

Roma'da birey ailesinin malı halinde görülmekteydi. Aile içinde pater familias ailenin reisi olarak görülmektedir ve ailede sadece o hak sahibiydi. Aile içinde kazanılan haklar da babanın hakları sayılmaktadır. Aynı zamanda girmiş oldukları taahhütlerin de geçerliliği yoktur. Eğer bir aile üyesi bir başka aile üyesine karşı suç işlerse ceza verme yükümlülüğü ailenin reisindeydi. Bir aile üyesi, başka bir ailenin üyesine karşı suç işlerse suçu işleyen aile üyesi zarar gören kişiye teslim edilirdi.

Eski hukuk döneminde aile üyesinin can hakları da aile reisine aitti. Sonradan bu hakların geniş bir bölümü malvarlığıyla sınırlı kalacak şekilde daraltıldı.

Roma'da en büyük cet ölünce aile erkek evlat sayısı kadar ayrı cedde bölünür ve yeni çekirdek aileler oluşurdu. Erkeği güç sahibi olması için baba olma zorunluluğu bulunmamaktaydı. Babalık fiili bir durumdan öte hukuki bir durumu simgelemekteydi. Bir erkeğin pater familias olması için erkek olması ve hakimiyeti altında köle bulundurması yetiyordu (Berki, 1958, s:112).

Aile reisi tıpkı bugünkü babalık rollerinde de beklenildiği gibi ev ahlakının sorumlusuydu. Dini lider konumundaydı. Her türlü güç, dönemin 12 Levha Kanunu'nda babaya verilmişti. Çocukların, torunların ve kölelerin öldürülmesi, cezalandırılması ve terk edilmesi dahil her konuda özgürdü.

Babanın aile içindeki yeri için efendi-köle benzetmesi yapmak yanlış olmayacaktır. Aile reisinin sahip olduğu güç sorgulanamazdı. Öldürse de dövse de herhangi bir kısıtlamaya tabi değildi.

Cumhuriyet Dönemi'nde ortaya çıkan bazı sınırlar çocuğun Roma içinde öldürülmemesi, yeni çocuğun tehlikeye atılmaması ve kurulmuş bir yuvanın korunması gerektiğine dairdir. Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan hümanizm kavramıyla aile reisinin gücü zayıflamaya başlamıştır.

Ailenin temellerinin anlatıldığı Roma hukukundan günümüze bakıldığında ise sanayi devrimi ve devamında gelen kentleşme süreçlerinin aileyi dönüştürdüğünü görmekteyiz. Ailenin yürüttüğü üretim, eğitim, çocukların ve yaşlıların bakımı gibi birçok sorumluluk ikincil yapı ve kişilere teslim edilmiştir. Sanayi toplumunda aile yapısının görevselliğini kaybettiğini söyleyen Lintoni Ogburn, Pollak ailenin gerekli olup olmadığını sorgulamıştır (Sayın, 1990, s:23)

Aile, bireyin kendi bireyliğinden vazgeçerek bir başka statü elde ederek kurduğu bir yapı bir meta olmuştur. Lyotard (1997) meta birey olarak aile fertliğinin yıkılmakta olduğunu ilan etmiştir.

Değişen dünyayı sorgulayan postmodernler tek biçimli aile kurgusunun da toplum için yeterli olmadığını söylemektedirler. Postmodernite sürekli değişkenliğin üretildiği bir yapıdır. Bu durum süre gelen otoriter sistemin ve normların etkisini kaybetmesine ve sorgulanmasına sebep olmaktadır. Geleneksel aile anlayışı postmodern topluma uyum sağlayamamaktadır.

Postmodern toplumda ataerkilite krizi doğmuştur. Ataerkilliğin gerilemesinde sekülerleşme de büyük rol oynamaktadır. Babayı dini lider konumuna koyan Roma kültürünü ve babanın ailenin ahlakından sorumlu olduğunu belirten babalık kültürünü göz önüne alındığında, tanrı babaya itaati öğütleyen dinlerin toplumdaki etkisini kaybetmesinin babalığın dinsel dayanaktan aldığı gücü kaybetmesi anlamına geldiğini söyleyebiliriz.

Gençlik hareketi 1960’lı yılların sonunda babalık kavramını etkileyen bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. O dönemin baba figürleri Badinter’e göre (1992) saygılıktan ve etikten uzak görünmektedir. Doğanın sömürülmesi, silahlanma yarışı, ekonomik üstünlük savaşı gibi başlıklar gençler tarafından reddedilmiştir. Savaş karşıtlığını ve doğaya saygı gösterilmesi gerektiğini önermişlerdir. Babalığın reddedilen değerleri babalığın otoritesini bir kez daha sarsmıştır.

Ortaya çıkan kadın hareketleri kadınların da sosyal ve ekonomik hayatta yer almasını sağlamıştır. Bu durum ev içi iş bölümünde de yeni bir düzenleme yapılması ihtiyacını doğurmuştur.

1950’li yıllara kadar, nüfusun %80’i (Özbay, 1995, s:141) kırsal bölgede yaşıyordu. Geleneksel toplum yapısı varlığını bu yıllarda hala sürdürmekteydi. Üç kuşak bir arada yaşar en büyük erkeğin otoritesi altında olurlardı. Yaş ve cinsiyete bağlı hiyerarşik bir sistem vardı. Tarımda makineleşmenin hız kazandığı 1950’li yıllarda aile yapısı da değişmeye başladı. Aile, geniş aileden çekirdek aileye doğru evrilmeye başladı. Kırsal üretimde kaç asırlık tarımsal bilgileri elinde bulunduran ataerkin gücü, değişen tarım teknolojileri ışığında önemini kaybetmiş dolayısıyla geniş çerçeveden baktığımızda kadınlarla erkekleri, para kazanmada bilgi düzeyi olarak eşit düzeye çekmiştir. Bu durum kadınlar açısından özerklik anlamına gelmektedir. Tarımsal alanda erkini kaybeden köylüler çareyi göç edip kendilerine yeni hayatlar aramaya başlamakta bulmuşlardır.

2.1.4. 1980 Sonrası Değişen Aile Yapısı

1980 darbesi sonrasında geçilen serbest piyasa ekonomisinin de belli ettiği üzere batıyla yol yürüme isteği ve yaşanan teknolojik gelişimler Türkiye’de her alanda yaşamı etkilemiştir. Neoliberalizmin girişimci bireyi öne çıkararak, kazandıran, kısa yoldan

ne pahasına olursa olsun para kazanma ve güç elde etme vaatleri eski kanaatkarlık ve kadercilik anlayışlarının yerine geçmiştir. Çalışma hayatına giren kadınlar da ekonomik gücün yarısını üstlenmişlerdir. Bu durum erkekliği para getirme, geçindirme, aileye bakma üzerinden tanımlayan kesimlerde bir kimliksizleşmeye sebep olmuştur.

2.1.4.1. Babalık Kavramında Değişen Algı ve Kültür

Babalık kavramında da belirtildiği üzere babanın anneye ve çocuğa bakması eve para getiren kişi olması, çocuğun doğumunu ve bakımını annenin yaptığı yapay zekanın bu gibi durumları üstlenmediği mekanik olmayan doğal dünyada hala geçerliliğini korumaktadır. 1980'e kadar erkeklerin para ile ilişkisi farklıyken 1980 darbesi ve devamındaki serbest piyasa ekonomisi olan Neoliberal ekonominin sert politikaları altında bazı kesimler ezilirken bazı kesimler de sosyal statü atlamıştır.

Türk atasözlerine bakıldığında “Ne ekersen onu biçersin”, “Erbap ol, pilav ye”, “Arı gibi eri olanın dağ gibi yeri olur” gibi geleneksel öğretileri ve sosyal hayatı imgeleyen atasözlerinde ne kadar emek harcarsan o kadar kazancın olacağına dair örüntüler görülmektedir. Ancak bu durumun 1980 darbesi ve devamında Neoliberal politikalara geçişle değiştiğini Ferhunde Özbay (1995, s:147-148) 1980'e kadar sosyal statü atmanın unsurlarının eğitim ve göç olmasına rağmen darbe sonrasında bu unsurların yerini sahip olunan para miktarının aldığını belirterek açıklamaktadır. Para eskiden tek başına saygınlık kaynağı değilken 1980 sonrası tek başına saygınlığı simgeleyen bir meta halini almıştır. Neo-Liberal politikalar derin bir umutsuzluğa neden olmuştur. Eskinin çalışma anlayışı ve ahlakı değişmiş Şen'in tespitine göre (2007, s:252) her ne pahasına olursa olsun para kazanıp kendini kurtarma çabası hasıl olmuştur. Ekonomi politikalarının hızlı para kazanmayı eğitimden ve yetenekten bağımsız bir şekilde mümkün hale getirmesi ve sosyal devletin sorumluluğunu yerine getirmemesi, kişiyi bireysel çözümler aramaya itmiştir.

2.2. Erkeklik iktidarı

Ataerkil düzen, kendi sistemi içerisinde toplumsal rolleri ve statüleri belirler ve koşulsuz bir şekilde bu şartlara uyulmasını tayin eder. Üzerine sorgulama yapmanın riskleri ise erkekliğin avantajlı alanı dışında kalma ve erkeklikten olma/kadınsılaşıma kaygılarıdır. Erkek merkezli alanın çizdiği sınırlar dışına çıkmak, güvensiz belirsiz bir alana geçmek gibidir (Bourdieu, 2015:152) Erkek statüsünü kaybettiğinde personası da görünmez olma tehlikesindedir.

Sosyal bilimlerde erkeklik üzerine yapılan çalışmalar 1970'lerden sonra ikinci dönem feminist akımının ve gay hareketinin ortaya çıkışıyla artmıştır. Erkekler, feminist hareketten önce kendilerine nesne olarak bakmamışlardır. Burada nesne olmaktan bahsedilen eril varlıklarının bir tanımını yapmamalarıdır. Çünkü erkek “normal olan”dır. O referans noktasıdır “Erillik (masculinity)” İngiltere'nin günlük diline 19. Yüzyılın son yirmi yılında girebilmiştir (Cengiz ve arkadaşları, 2004:54)

Ataerkil toplumun içine doğmuş kadın ve erkekler, ataerkil düzenin yarattığı değerleri, normları ve kalıpları farkında olmadan öğrenirler (Demez,2005:16). Bu toplumsal yapıda, avantajlı taraf olarak görülen erkekler toplumsal avantajlarının bedellerini yüksek bir şekilde ödemektedirler (Connell, 1998:12-13). Güç ve başarı düzeyleri erkekliklerini belirlemekte, bu ihtiyaca hizmet eden tüm eylemler için insani yönlerini budamak zorunda hissetmekte ve kendilerini sürekli güçlü, her şeyin üstesinden gelen, yılmayan, yorulmayan bir Süpermen olarak görmeyi yeğlemektedirler (Navaro, 2005:152)

Fordist kültürün erkekliğin inşasındaki rolünü inceleyen Andrew Tolson, sosyolojik 3 erkeklik kurgusu olduğunu ve bu kurguların işçi sınıfı erkeklerinde fiziksel güç, dayanıklılık ve erkekler arası dayanışma; orta sınıf erkeklerde rekabet, hırs, toplumsal sorumluluk duygularını belli etmeme; bürokratik görevlerdeki erkeklerde ise görev duygusu ve kendini disipline etme ilkeleri olarak görüldüğünü savunmuştur (Maral, 2004:129).

2.3. Hegemonik Erkeklik

Hegemonya kelimesi, Latince hegemonya “hüküm sahibi olma, tahakküm sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Eski Yunanca’da önder, lider, şef anlamına gelen ἡγεμών ἡγεμών sözcüğünden türetilmiştir. Türkçesi egemenlik demektir.

Erkeklerin dayatılan rollerden bağımsızlaşmalarının önündeki en büyük engel olarak hegemonik erkeklik değerleri gösterilebilir. Hegemonik erkeklik, en baskın erkeklik modelidir. Cengiz ve arkadaşlarına göre (2004:51), hegemonik erkeklikle anlatılmak istenen, toplumsal ilişkilerde anlam üretimini sahiplenen, sözü mutlak kılan, dominant karakterini her türlü tavır ve davranışıyla onaylatma çabasına giren bir özne olma durumudur.

Hegemonik erkeklik değerlerinde zayıflığa ve güçsüzlüğe yer yoktur. Erkeklik güç ve kudretle eşleştirilmiştir. Erkek kuvvetli, başarılı, güvenilir ve denetim sahibi olarak görülmektedir.

2.4. Vandello ve Arkadaşlarının Kırılğan Erkeklik Teorisi

Cinsiyet konusundaki çalışmalar Mead (1949) ile başlamıştır. Mead cinsiyetin biyolojik değil deterministik bir sorun olduğunu öne sürmüştür. Kadınlık üzerine yapılan çalışmalar, feminizmin yükselişi sayesinde kadınlık rolünü net bir şekilde çizerken erkeklik ile ilgili yapılan çalışmalar sayılıdır (Gilmore, 1991, akt. Toshiko, 1992:135). Gilmore (1991) kitabını yazarken yaşadığı zorluğun erkekliği kültürel olarak ele alan araştırma azlığından kaynaklı olduğunu söylemektedir. Bu ilksel çalışmalar üzerinden ilerleyen Vandello ve arkadaşları geliştirdikleri modelle erkekliğin ve kadınlığın yapısını anlamak üzere yaptıkları araştırmada bu kavramlarla ilgili kültürel genel yargı bütünlüklerini belgelemiştir.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anketi tercih etmişlerdir. Bu anketteki seçenekler güç, aidiyet, gücün nereden kazanıldığı, nasıl kaybedildiği gibi başlıkları belirlemek üzere kurgulanmıştır. Araştırmanın amacı erkek saldırganlığındaki kırılğan erkeklik imgesinin toplumun bakışı açısından görüntüsünü belirlemektir. Vandello, Bosson, Cohen, Burnafard ve Weaer, ABD’li öğrencilerin katılımıyla, erkekliğin ve kadınlığın nasıl kazanıldığını anlamak amacıyla yaptıkları bu araştırmada kadınlık ve erkeklikle ilgili sıfatlar, sahte deyimler ve atasözleri oluşturmuş ve öğrencilere kendilerine yakın hissettikleri deyimleri seçmeleri için sunmuşlardır. Sorulardan iki tanesini örneklendirmek faydalı olacaktır. Çalışmada, erkeklik için “erkeklik zor kazanılır, kolay kaybedilir”, kadınlık için “kadınlık zor kazanılır, kolay kaybedilir”, “eldeki serçe damdaki güvercinden iyidir” cümlelerine benzer önermeler yer almıştır. Sonuçlara göre, cinsiyetine bakılmaksızın katılımcılar erkekliğin daha fazla sosyal başarı gerektirdiği deyimleri kendilerine yakın bulmuşlardır. Erkeklik personasının nasıl kaybedileceğinin açıklanması istendiğinde ise katılımcılar aileyi geçindirememek ve birini hayal kırıklığına uğratmak cevaplarını vermiştir (Bosson ve Vandello, 2011:83-85). Yapılan araştırmada isanların erkekliği eylemler ve başarılar yoluyla kazanılan ve sürdürülen bir statü olarak gördüğü dikkat çekmiştir (Bosson ve Vandello, 2011:83). Bu statü kaybı endişesinin kişiyi sürekli erkekliğini ispatlamak zorunda olduğu bir zorunluluğa itmekte olduğu söylenebilir. Vandello ve Bosson’un yaptığı araştırmada bu makalenin konusu olmayan kadınlar da ele alınmıştır. Kadınlar fiziksel statülerle tanımlanmış ve fiziksel eksiklikleri ile statü kaybetme kaygısını taşımakta oldukları görülmüştür.

Erkek, sosyal statüsüyle ilgili başarısını kanıtlama ihtiyacını arkadaşlarından ve ailesinden aldığı övgülerle karşılamaktadır. Bu onaylanma ihtiyacı erkeğin kendisiyle bağlarını koparmakta, kendisiyle mesafesini arttırmaktadır. Bu mesafeli durum erkeği zayıf ve kırılğan bir hale getirmektedir. Bir savunma mekanizması olarak kullandığı maske ise onaylanma ihtiyacının giderilmesidir. Onayı dışarıdan bekleyen erkek artık bir döngü içerisinde kaybolmaktadır (Engler ve Rensin, 2021:39-40).

İspat döngüsünde kaybolan erkeğin, erkekliğini kaybetme korkusu, sert erkek imgesinin arkasına saklanmasına sebep olmaktadır. Kişinin kendi duygularıyla iletişim kurarak değil dışarıdan gelecek övgü ve yergilere göre kendisine oluşturduğu bu kalkan ne kadar çabalasa da kendi duygusu ve kişiliği olamayacaktır (Segal, 1992:14-15). Toplumun güvenilir, güçlü, dirençli, yenilmez koruyucu diye tanımladığı erkek, rolünü hayatı boyunca sergilemeyi öğrenmiştir (Navaro, 2005: 158).

3. Analiz ve Bulgular

Nuri Bilge Ceylan, Ahlat Ağacı filminde Karasu ailesini filme almaktadır. Filmde 3 kuşak erkek görülmektedir. Dede karakteri Recep, baba karakteri İdris ve oğul karakteri Sinan’ın hayatlarından erkeklik üzerine bir kesit izlenilmektedir. Senaryoda baba-oğul atışmaları ve döngüleri bolca işlenmiştir. İdrisin eşi Asuman Karasu ailedeki anne rolünü imgelemektedir.

Hikaye, başrol Sinan’ın edebiyat fakültesinden mezun olduktan sonraki hayatı ile askerliğini bitirdikten sonraki hayatı arasında geçmektedir. Sinan’ın ideali yazdığı kitabı bastırmak ve bir yazar olmaktır. Babasının borçlarından kaynaklı, babasına karşı güven sorunları yaşamaktadır. İdris karakteri ise ilkokul öğretmenidir. Gençliğinde mal mülke önem vermeyen biri olduğu eşinin ağzından duyulmaktadır. Babalık rolünün yüklediği para kazanma görevinin erkeklik saygınlığına etkisinin yarattığı stres onu ekonomik şiddet uygulamaya itmiş, ailesinin de hakkı olan evi ve birikimini ganyan bayinde eritmiştir. İdris’e para ile ilgili güvensizlik veya aşağılama belirtisi gösterildiği her seferinde, İdris siniri bozulmuş bir gülüşü dışarı vurmaktadır. Bu gülüşe kırılğan erkekliğin histerik bir imgesi denilebilir.

Asuman önceden eşini seven ve onunla gururlanan bir kadinken İdris’in değiştiği ve Asuman’ın İdris’e saygısını yitirmiş olduğu Asuman’ın İdris’ten bahsettiği aşağıdaki replikte görülmektedir:

Asuman: Önceden böyle değildi ki. Hevesleri vardı, deli gibi çalışırdı. Şimdi bakıyorsun eski halinden zırnık kalmamış.

Asuman’ın İdris’e işe yararlığı üzerinden bakış açısı ise aşağıdaki diyalogdan incelenebilir.

Sinan: Annem kitapları kaldırmış da...

İdris: Kaldırır o kaldırır sevmez öyle gereksiz şeyleri

Asuman: Sen seviyorsun da ne oldu sanki! Konuşturma beni akam akşam...

İdris siniri bozulduğunda yaptığı gülüşü tekrarlar.

Diyalogdan anlaşıldığı üzere Asuman, baba sıfatı üzerinden yaptığı yorumda İdris’in okumuş olmasının bir faydası olmadığını ima etmektedir. Asıl önemli olan eve giren paradır. *1980 Sonrası Değişen Aile Yapısı* başlığında belirtildiği üzere sosyal statüde eğitim ve göç önemini yitirmiştir. Aldığı eğitim ile erkeklik inşasını oluşturan İdris, babalık performansında değişen güç algısı nedeniyle kendi hakkında oluşturmuş olduğu beklentiyi yerine getirememiş ve toplumun ondan beklentilerinin altında kalmıştır.

Bir başka sahnede, İdris’in babasının tarlasında kuyu kazdığını görülür. Recep, İdris ve Sinan’ın sıralı bir halde kuyudan taşı yukarı doğru çektiği görülür. Kuyu film süreci boyunca bir imgelem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sahnede üç kuşak erkek, kuşaklarına göre sıralanmış (Resim 1) biçimde kuyuya düşen taşı yukarı doğru çekmektedir ancak taş yine kuyuya düşmektedir.

Kuyu metaforu “Bir deli kuyuya taş atmış kırk akıllı çıkaramamış” atasözünü ve “kuyu kazmak” deyimini akla getirmektedir. Filmde kuyuyu kazmak ve su çıkarmak erkekliği geri kazanmayı simgelediği için ataerkilliği delinin kuyuya attığı bir taş olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır.

Resim 1: Ahlat ağacı filmi kuyu sahnesi

Sahnenin devamında İdris'in bakır tel ile tarla üzerinde yaptığı deneyde, bakır telin tarlada su olduğunu gösterdiği için kuyu kazıp tarlada su bulmayı ümit ettiği görülmektedir. Bu örüntüdeki kendini ispatlama çabası Bosson ve Vandello'nun (2011) Kırılğan Erkeklik teorisinde ortaya koyduğu erkekliğini korumak için sosyal statü kazanmak temasıyla ilişkilendirilebilir. İdris her ne kadar haklı çıkmak istese de Recep arsasından su çıkacağına inanmamaktadır. İdris babası için "Demokles'in kılıcı" benzetmesini yapar. TDK'ya göre Demokles'in Kılıcı her an gerçekleşebilecek tehlike olarak açıklanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 31.12.2023). Recep'in hatırlattığı, tarlada su olmama ihtimalinin İdris için bir tehlike olduğudur. Recep bu bağlamda bir otorite figürüdür denilebilir. Erkekliğin eylemsel başarı ile statü kazandığını hatırlatan bir otorite. *Kavramsal Çerçeve* bölümünde bahsedildiği üzere baba otoriter bir figür olarak biçimlenmiştir ve oğlu üzerinden otorite kurarak onun da onaylanan bir birey olarak yetişmesini amaçlamaktadır.

Asuman, kızı ve Sinan beraber Yılmaz Güney'in Umutsuzlar filmini izlemektedirler. Filmde iki farklı sahne birleştirilmiş ve üç buçuk dakika kadar Ahlat ağacı filminde izleyiciye gösterilmektedir. Bu filmde de bir başka erkeklik zaafiyeti görülmektedir. Burada Fırat karakteri güç ile erkekliğini oluşturmaktadır. Gücünü silahtan alan Fırat, geleceği temsil eden aile kurma imgelemi karşısında, gelecek ile silah arasında kalmış ancak yine gücü yani silahını seçmiştir. Filmde erkeğin, erkekliğini yaratmasını sağlayan güç imgesini kaybetmesi en büyük korkusu olarak gösterilmektedir. Silahı giderse her an bir hiç olabilecek olan Fırat karakteri kırılğan bir diğer erkek karakteridir.

Ahlat Ağacı filminin kırk sekizinci dakikasında babalıktan beklenen para verme, evi geçindirme görevleri annenin sözleriyle duyulmaktadır.

Asuman: Para ver bakalım çocuğa hadi. Sana diyorum sana. Sınava girecek çocuk hadi!

İdris : Dalga mı geçiyorsun sen benle? Banka kartım sende, maaşımı sen alıyorsun bende para mı var?

Asuman: Kartın bende de ne oluyor sanki? Hacizden, kesintiden para mı kalıyor?

Sinan’ın cafeye gittiği bir sahnede bir başka baba karakteri görülmektedir. Nevzat karakterinin kafasında milli piyango şapkası ve kıyafetinde milli piyango logosu yer almaktadır. Emekli olsa da hala çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nevzat çalışsa da eve para yettiremeyen filmdeki bir başka karakterdir. Nevzat karakterinde güç veya para zaafiyeti olduğuna dair bir imaj görülmemektedir. Yine de onun başını ağrıtan konu babalık görevleri ile çelişen emeğine karşılık gelen kısıtlı miktarda paradır. Babalık görevleri onu para ile ilgili bir hayat çelişmesine çekmektedir.

Sinan : Yoksulluğunda postmodern bir ambiyans hissediyorum
Nevzat Abi. Ne düşünüyorsun?

Nevzat : Aslında bir 250 lira benim işimi çözecek de...

Sinan : Nasıl

Nevzat : Nasıl, nasıl?

Sinan : Habire yazıyorsun hesaplar ince galiba

Nevzat : Önce bir 140 lira elektriği açtırıcım. Oğlan izne geldiğinde 8 lira muz almıştım. Vereyim de o da kurtulsun ben de... Carrefoursa’dan 10 liraya makarna, pirinç, bulgur alınacak. Bir de marmara birlik zeytin var, indirimde. Ayakkabı tamiri var kış gelmeden. Bir de lavabo civatası lazım. Gerisini de oğlana göndericem, askere. Ne zamandır söylüyor çocuk. Bu bazı bankalarda bir sistem varmış, askere para gönderirken havale ücreti almıyormuş duydun mu onu sen?

Sinan yolda yürürken babasının eski bir arkadaşı olan Muharrem Hoca ile karşılaşır.

Muharrem: Ganyan bayine git. Git de utansın biraz. Öğretmen dediğin topluma örnek olur biraz!

Sinan ganyan bayine girer. Masalarda oturan insanlar kalabalık ve ses yapmaktadır. Bu sahnenin Sinan’ın algısal yanılması olduğu sonradan anlaşılacaktır.

Sinan: Hayret bir şeysin ya, gidip öğretmenler evinde otursana, gelmiş bu ahmakların arasında oturuyorsun

İdris: Hangi ahmaklar?

Kamera Sinan’ın ortama bakmasıyla mekana döner. Mekanda İdris’ten ve çalışandan başka kimse yoktur. Sinan’ın algılarının ona oyun oynadığını ve belki de babasını ne kadar tek taraflı bir bakış açısıyla gördüğünü simgeler.

Bir başka sahnede Sinan ve iki imam beraber İdris hakkında konuşmaktadırlar. Sinan İdris’in halini “hayatın saçmalığına karşı bir başkaldırı” olarak yorumlamaktadır. İmam Nazmi’nin önerisine göre nefsini köreltmek ve kendinden vazgeçmek insanın babalığa veya başka sığata tam uyabilmesini ve hayatın saçma gelmemesini sağlayan anahtardır.

- Veysel : Ne çalışkan adam ya helal olsun valla tatil matil dinlemiyor.
- Sinan : Kim?
- Veysel : Senin pederi diyorum ya. İdris hoca yaman adamdır yaman. Boş ver sen kim ne derse desin.
- Sinan : Allah Allah ne demekmiş yaman?
- Veysel : İyidir, çalışkan adamdır manasında diyorum.
- Sinan : Hafta içi öğretmenlik yapıyor. Hafta sonu da dinlenmek varken köye gelip ağır işler yapıyor. Bunu da keyfinden yapmıyor di mi? Ama yazık ya. Kim ne yaparsa kendine yapıyor.
- Veysel : Ne kadar mazbut, efendi bir adamdı. Nasıl kaptırdı kendini öyle işlere?
- Sinan : Anlamayacak bir şey yok. Hayatın saçmalığına karşı bir tür başkaldırı onunkisi.
- Nazmi : Ama yani tüm çelişkilere rağmen insan olumlu bir bakış açısına sahip olabilirse, nefsin köreltebilirse, kendinden vazgeçebilirse hayat saçma gelmez hocam.

Filmin sonlarına doğru, Sinan kitabını bastırarak gerekli parayı bulmak için babasının köpeğini babasından habersiz satmaktadır. İdris kaybolan köpeği için “dünyada beni suçlamayan tek canlı” diyerek üzerindeki baskıyı belirtmektedir.

Sinan kitabını bastırdıktan sonra annesine “Her şey senin sayende ve yalnızca senin için” yazarak imzalayıp vermiş ancak ne annesi ne kız kardeşi kitabı okumamıştır. Askerden döndüğünde babasının yanına uğrar ve kitabının bulunduğu gazete küpürünü cüzdanında sakladığını görür. Aralarında geçen konuşmada İdris’in, kitabını iki defa okuduğunu öğrenir. Kitabını okuyan tek kişi babası olmuştur. Sinan bu yakınlıktan sonra yanlarında duran kuyuyu görür ve sorar:

- Sinan : Kuyu ne oldu ya bu arada?
- İdris : Ya bırak ya. Bu sefer köylüler haklı çıktı galiba. Çıkmadı su falan. O kadar emek harcamışım etmişim.
- Sinan : Ne yani vazgeçtiğini söylemeyeceksin herhalde?
- İdris : Aynen öyle. Tabi haklı çıksak, hiç olmazsa bu konuda haklı çıksak iyi olacaktı da gene onlar haklı çıktı.

İdris için kuyunun bir haklılık, güçlülük, erkeklik meselesi olduğunu anlaşılmaktadır. *Vandello ve Arkadaşlarının Kırılğan Erkeklik Teorisi* başlığında, yapılan araştırmada araştırmacıların erkekliğin daha fazla sosyal başarı gerektirdiği sonucuna vardıkları belirtilmişti. İdris’in erkeklik inşasında babalıktan sonra sosyal başarı olarak neyin eksik kaldığını film bize net olarak vermemektedir ancak sosyal başarılarında hissettiği yetersizlik ve yeniden ve yeniden yaşadığı erkekliğini kaybetme korkusu onu paraya kar-

şı kırılğan hale getirmiştir. Bir teori olarak 1980 Sonrası Değişen Aile Yapısı başlığında da belirtildiği üzere aldığı eğitimin önemini kaybetmesi onu bu zaafiyete itmiştir denilebilir.

Sinan ve İdris’in kuyunun yanındaki sohbetinden sonra kamera Sinan’ın baktığı yöne doğru döner ve sonrasında kuyu sahneye gelir kuyuda sallanan bir şey olduğu görülmektedir. Kamera yaklaşır ve Sinan’ın kuyuda kendini astığı gösterilir. Ne var ki bu gerçeğin bir çarpıtmasıdır. İdris uyanır kuyuya yaklaşır ve Sinan’ı kuyuyu kazarken görür. Burada Sinan belki de kendinden vazgeçmiş ve o kuyuda kendini asmış toplumsal beklentilere teslim olmuştur. Yani özgür kimliğinin kuyusunu kazmaktadır. Toplumun erkekten beklentilerini kabul etmiş, ispat çabasına o da katılmış ve erkekliğini inşa etmeye başlamıştır.

Sonuç

Makalede erkeğin, erkeklik algısında düştüğü güç tuzakları literatüre katkı sunması amacıyla araştırılmış ve kırılğan erkeklik teorisiyle anlatılmıştır. Vandello ve Bossun(2011)’un Kırılğan Erkeklik Teorisi ve Rensin ve Engler(2021)’in *Divanımdaki Erkekler* adlı kitabı göz önüne alındığında erkekliğin üç güç zaafı belirlenmiştir. Bu makalede incelenmek üzere seçilen Ahlat Ağacı filminde baba figürü para ile güç elde eden erkekliğin bir simgesidir.

Toplumun biçtiği erkeklik kimliği araştırılmış, erkekliğin kazanılmasını sağlayan aşamalar göz önüne serilmiştir (Selek, 2012, s:19). Erkek olarak doğmanın sosyal statüyü getirmediği erkeklik kimliğini de kazanmak gerekliliği yapılan okumalar sonucunda “güçlü zorluklara rağmen kazanılması gereken bir statü” olarak anlatılmıştır (Gillmore, 1990, s:11). Erkekliğin, zamanla sosyal ilişkilerle örüldüğü ve erkeğin devamlı kaybedecekmiş gibi korumak zorunda olduğu bir sosyal statü olduğu Vandello ve Bossun(2011)’un çalışmasında literatüre katılmış bir bilgidir. Vandello ve Bossun’un çalışmasında şiddetin temelleri, kaybolmak üzere olan erkekliğin yeniden inşası olarak belirtilmiştir. Bir güç elde etme türü olan para bu makalede inceleme konusu olarak ele alınmıştır. Filmde babanın hangi vesile ile daha fazla para kazanma ihtiyacı ve isteği duyduğu ve bu istek uğrunda sürekli daha da kaybettiği “itibarını” makalede incelemeye konu edilmiştir.

Bu araştırmanın izinde, kazanılmış bir diğer statü olan babalığın ailedeki yeri incelenmiş, ailenin yapısı ve babanın ailedeki yeri aile kavramının ilk görüldüğü devlet olan Roma Devleti’nden başlayarak günümüze kadar incelenmiş yaşadığı değişim göz önüne serilmiştir. Babalığın görevlerinin, Lamb (2000, s:26-27) tarafından ailenin geçimini sağlamak, eşin ihtiyaçlarını karşılamak, çocuğun yetiştirilmesi ve evin denetim ve otorite figürü olması olarak dört maddeye ayrıldığı gözlemlenmiştir. Bu incelemede özellikle 1980 darbesinden sonra kişinin para ile ilişkisinde yaşadığı sarsıcı değişiklik 1980 Sonrası Değişen Aile Yapısı bölümünde anlatılmıştır. Neoliberalizm’in, eski öğretilerdeki kaanatkarlık ve kadercilik anlayışını yok etmiş olduğu, kadının çalışma hayatında yerini aldığı görülmüştür. Kimliğini erkeklik ve babalık üzerine kuran erkek bireyin yaşadığı bu değişimlerle gücünün elinden alındığı ve kimliksizleştiği belirtilmiştir.

Yapılan araştırmaların ışığında Ahlat Ağacı filminin baba figürü, kırılğan erkekligi temsil eden İdris'in para zaafiyeti ve erkekligin para ile olan ilişkisi incelenmiştir. Filmde üç kuşak erkegin sırasıyla otoriteyi, kırılğan erkekligi ve arayışı temsil ettiği görölmüştür. Arayışta olan Sinan karakterinin üniversiteyi bitirdikten sonra erkekliginin inşa edecek ikinci adım olan askerliğe kadar olan süreci filme konu edilmiştir. Recep ise tüm erkeklilik ve babalık görevlerini yerine getiren kişi olarak otoriteyi temsil etmektedir. Recep'in yaşı ve yaşantısı filmin yayınlandığı tarih olan 2018, filmin geçtiği yer Türkiye olarak ele alınarak bakıldığında Recep'in toplumun erkeklilik ve babalık beklentileriyle ilgili herhangi bir kırılma yaşamamış bir karakter olduğu söylenebilmektedir. 1980 Sonrası Değişen Aile Yapısı bölümünde işlenildiği üzere Türkiye'de yaşanan 1980 darbesinin erkeklilik ve babalık statülerinde bir kırılma yaşattığı görölmüştür. İdris'in film içerisinde temsil ettiği yaş grubu ele alınırsa çocukluğunda okuyarak ve çok çalışarak statü sahibi olacağı vaat edilen erkekler 1980 darbesi ile okuyarak ve çok çalışarak statü sahibi olamamış üstelik kanaatkar olmayan girişimci erkekligin gerisinde bir kazanç elde etmişlerdir. İdris erkeklilik görevlerini yerine getirirse de toplumsal bir yargı olan "aileyi geçindirmek" görevini öğretmenlikten gelen para ile yerine getiremediği düşüncesiyle babalığında yani erkekliginde kırılğanlık yaşayarak ganyan bayiinden büyük paralar bekleyerek büyük borçlara girmiş ve büyük paralar kaybetmiştir. 1980 darbesinin serbest piyasasında rekabetçi erkeklilik ortaya çıkmış ve erkegin eve getirdiği para miktarı kişilerin erkeklikleri karşılaştırıldığında çan eğrisi denebilecek bir yarış yaratmıştır. Böylece İdris'in ve benzer kırılğanlığı yaşayan diğer karakterlerin dışarıdan elde edilecek onay sarmalına sürüklendiği görölmüştür.

Örneklenen filmde görölmektedir ki statü kaybı nedeniyle personasının her an görünmez olabileceği tehditi kişiyi şiddete itmektedir. Çözümün erkegin ve kadının toplumdaki ve ailedeki yerini tartışmak, kadınlığı ve erkekligi yeniden tanımlamak olması olasıdır.

KAYNAKÇA

- Althusser, Louis (1996). “Freud ve Lacan”, Freud’dan Lacan’a Psikanaliz, (Çev.) Selahattin Hilav, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2. Basım
- Berki, Şakir (1957). “Romada Aile Hukuku”, AÜHFD, C. XIV, S. 1-4.
- Boran, M. (2023). Bir İnşa Alanı Olarak Erkeklik Nosyonu ve Erkek Dünyasına İlişkin Kuramsal Bir Yaklaşım, Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Akademik Dergisi
- Bosson & Vandello, Y . (2011). Precarious Manhood and Its Links to Action and Aggression. Erişim Adresi: <https://www2.psych.ubc.ca/~schaller/308Readings/Bosson2011.pdf>
- Bourdieu, P. (2015). *Eril tahakküm* (2. Baskı) (B. Yılmaz, Çev.). Bağlam Yayınları
- Cengiz, K., Tol, U. U., & Küçükkural Ö. (2004). Hegemonik erkekliğin peşinden. *Toplum ve Bilim Dergisi*
- Coltrane, S. (2010). Fathering: Paradoxes, contradictions, and dilemmas. M. Kimmel (Ed.), *Men’s lives* (s. 433-450). Boston: Pearson Education, In publishing as Allyn & Bacon
- Connell, R. W. (2001). Studying men and masculinity. *Resources for Feminist Research*, fall-winter 43
- Cora, Y.T. (2013). Asker vatandaşlar ve kahraman erkekler: Balkan savaşları ve birinci dünya savaşı dönemlerinde beden terbiyesi aracılığı ile ideal erkekliğin kurgulanması N. Y. Sünbuloğlu. (Ed.), *Erkek millet asker millet Türkiye’de milliyetçilik ve erkekler*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Danışmaz, A., (2022), Başarma İhtiyacının Kavramsal ve Kuramsal Açından Değerlendirilmesi, *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*
- Demren, Ç. (2003). Erkeklik, ataerkillik ve iktidar ilişkileri. (Ed. A. Akın), *Toplumsal cinsiyet, sağlık ve kadın*. içinde (s. 3-10). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları
- Döner, Ş., Baş, Z., Duran, B., Er, M., Karakoç, H., (2021), Türkiye’de Babalık Rol Kazanımı: Babaların Tutum ve Davranışları, *Güncel Hemşirelik Araştırmaları Dergisi*
- Eken, H. (2010). *Rol etkileşimi bağlamında kadın subaylar*. Konya: Palet Yayınları
- Engler, B. ve Rensin, D. (2021). *Divanımdaki Erkekler*. Ayrıntı Yayınevi

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/hegemonya>, Erişim: 22.11.2023

Kalkan, A. (2010). *Tanrının bahçesinde bir kadın*. İstanbul: B Yayınları

Lamb, M., Cabrera, N., Tamis-LeMonda, C., Bradley, R. H., and Hofferth, S. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *The Society for Research in Child Development*.

Lyotard, Jean François (1997). Postmodern Durum, (Çev) Ahmet Çiğdem, Vadi Yayınları, Ankara, 2. Baskı

MARAL, Erol (2004), “İktidar, Erkeklik, Teknoloji”. *Toplum ve Bilim: Erkeklik*. İstanbul: Birikim Yayıncılık, Güz 2004, 101. sayı

Mercan, Z. ve Tezel Şahin, (2017). Babalık Rolü ve Farklı Kültürlerde Babalık Rolü Algısı, Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi

Navaro, L. (2005). *Tapınağın öbür yüzü: Bağlılık ve bağımlılık üzerine*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Oktan, A. (2012). Türk Sineması’nda 1980’den Günümüze Değişen Aile İmgesi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi

Özbay, Ferhunde (1995). “Kadınların Eviçi ve Evidişi Uğraşlarındaki Değişme”, 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, (Haz.) Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, Üçüncü Baskı, ss. 129-1158

Özgür, Ö. (2017). Türk Sinemasında Baba Temsili, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi

Poster, Mark (1989). Eleştirel Aile Kuramı, (Çev.) Hüseyin Tapınç, Ayrıntı Yay., İstanbul

Sakallı, N. Ve Türkoğlu, B., (2019). “Erkek” Olmak ya da Olmamak: Sosyal Psikolojik Açından Erkeksilik/Erkeklik Çalışmaları, Türk Psikoloji Yazıları

Sayın, Önal (1990). Aile Sosyolojisi: Ailenin Toplumdaki Yeri, Ege Üniversitesi Basımevi Bornova, İzmir

Selek, P. (2012). *Sürüne sürüne erkek olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları

Şenol, D. ve Erdem, S. (2018), Babalık Kültürü ve Kimliği, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

- Serim, G. (2018). Roma İmparatorluk Dönemi’nde Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- TDK (Türk Dil Kurumu) <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim: 22.11.2023
- Tezcan, M. (1974). *Türklerle ilgili stereotipler ve Türk değerleri üzerine bir deneme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları
- Toshiko, M. (1992). Reviewed Work: *Manhood in the Making: Cultural Concepts of Masculinity* David D. Gilmore Adresi: <https://www.jstor.org/stable/1178428?origin=crossref>
- Uçan, G., (2012). Post-Modern Erkek(lik), CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi
- Vandello, J. A., & Cohen, D. (2008). Gender, culture, and men’s intimatepartner violence. *Social and Personality Psychology Compass*
- Woolf, V. (2022), *Kendine Ait Bir Oda*, İletişim Yayınları

Hakem Değerlendirmesi: Çift “kör” hakem incelemesi.

ıkar atışması: Yazar çıkar atışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek aldığını beyan etmemiştir.

Peer-review: Double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü | *Ege University, Institute of Social Sciences*

Ege Sosyal Bilimler Dergisi | ***Journal of Ege Social Science***

e-ISSN 2651-4982

Cilt 5, Aralık 2024 | *Volume: 5, December 2024*

Sahibi (Owner): Ege Üniv. Sosyal BİLimler Enstitüsü adına Müdür (On behalf of Ege Univ. Institute of Social Sciences, Director): Prof. Dr. Mustafa MUTLUER  Editörler (Editors): Dr. Ender ÖZBAY, Dr. Öğr. y. Aytekin ERDOğAN  Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Koray KULEYİN (Enstitü Sekreteri | Institute Secretary)  Sekreteryaya - Grafik Tasarım/Mizampaj - Teknik İşler - Strateji - Süreç Yönetimi (Secretariat - Graphic Design/page layout - Technical works - Strategy - process management): Ender ÖZBAY

[İnternet Sayfası \(Açık Erişim\)](#)

[İnternet Page \(Open Access\)](#)

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/esbd>

Ege Sosyal Bilimler Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Aralık ayında olmak üzere yılda bir kez yayınlanır.

Journal Of Ege Social Science is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published annually, in December.